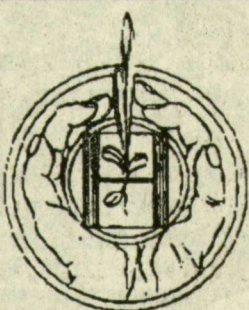

„Elperegrináltak” a hungarológusok tegnap este – majdnem a világ végére, az őthalmi úti volt szovjet laktanyába. A múlt heti 168 óra számolt be arról az élelmes idegenforgalmi ügynökségről, amelynek tulajdonosai kitalálták, hogy a nyugati turistáknak mindösszesen 20 márkáért közép-európai unikumot szolgálnak fel: légkondicionált buszok viszik a felajzott amerikai, német, francia, angol polgárt az egyik Pest-környéki orosz laktanyába, ott megmutatják nekik a parancsnoki budihoz felvezető lépcsőket, a kiskatonák

lehetetlen hálódókat és egyéb nyalánkságokat. A turisták szörnyülködnek és visszaszállnak a légkondicionált buszokba. Amikor hírét vettem, hogy hungarológusokat fogad a Szegedi Uni-

versitas Óthalmon, s Szalay István, a főiskola főigazgatója mond pohárköszöntőt, arra gondoltam, hogy ha kalapolna a főigazgató úr, s csak a honunkban már bevett tarifát szedné be a félezer vendégtől, az annyi mint: 10 000 német pénz... Nem elég nemhogy a Campusra, de még a főiskolának oly nagyon szükséges épületek kipucolására se. Valami más lehet tehát a terv eme Campusra egyáltalán nem hasonlító magyar unikum meglátogatásával... Vagy csak Unicumot szerettek volna szervírozni a magyarságutaknak?

Jelzőink

Tudósító kénytelen ismét bevallani valamit: olyan témára figyelt föl, amelyet, lévén maga is „peregrinus”, lényege szerint megapaszthalhatott már, de sajátos részleteit nem ismeri. A nyugati magyar írókról van szó, pontosabban a nyugati jelzőről, amivel a magyar irodalomtörténészek egyként jellemezték Márai Sándort és Thinsz Gézát, Cs. Szabó Lászlót és Határ Győzöt.

A honi ész megszokta már a jelzőket. Hogy vannak nemzetiségi irodalmak, melyek mint a bolygók keringenek a nemzet irodalma körül, és megszokta, hogy ezek saját maguk körül is forognak, önállóan, hiszen többé-kevésbé saját intézményük, olvasótáboruk és kiadóik van, vagyis mindaz, ami a sajátosság őrzéséhez kell. És megszokhatta azért is, mert a nemzetiségek írói közül azokról hallott leginkább, akik e sajátosság őrzésében csupán méltóságot éreztek és semmi kényszerűséget. Veszélyes dolog ez így, meg hamis is. Az irodalom természetével nem csak a rossz stílus, a henyén használt nyelv ellenkezik, de az olvasói vagy kritikus elvárás is. Mert mitől lesz egy mű, helyesebben az irodalom nemzetiségi? Leginkább attól, hogy szerzői nemzetiségi létük külön-ségét – akár megalázottságát, akár méltóságát – a priori tekintik megírandónak, s olvasói, elemzői pedig ugyanezt a priori olvasandónak. Innen aztán még egy lépés, hogy ebből kritikai szempont legyen, s egy újabb lépésben, Király László költővel szólva, nem csak romániai magyar irodalom lesz, de romániai magyar nyelv is. (Nem beszélve a Grendel Lajos maliciájával felkínált szlovákiai magyar csirkepaprikáról)

Maradjunk még a jelzőknél. Görömbei András irodalomtörténész a nyugati magyar irodalomnak a nemzeti kultúrán belüli helyéről és szerepéről tartott kiváló előadásában hívta fel rá a figyelmet, hogy a besoroló – vagy annak tűnő – jelzőragasztásra nem csak a nemzetiségi írók közül válaszolnak tiltakozással. Határ Győző példáját említette, aki szerint ő maga nem emigráns író – nem ő az emigráns író: az egész magyar irodalom emigrált a háború után, valahová vissza a tizenkilencedik századba. Ha netán Szoltsenyicin mondta volna ugyanezt az orosz irodalomról, ugye meglepődnénk. Nem a kijelentés extravagáns volta miatt, azért sem, mert a tizenkilencedik századi orosz prózához emigrálni nem elmarasztható dolog – nem: csupáncsak, mert az orosz irodalom (van-e jobb szó rá?) akkora, hogy emigránsait

maga a Nyugat tartja eleve hozzátartozónak. Ezért van, hogy az emigráns jelzőt az orosz irodalmi köztudat egyedül az eredeti politikai értelmében használja, s ugyan kinek jutna eszébe Oroszországban Szoltsenyicintől a száműzetés keserű éveiről frott prózát várni? Vagy: ki kérhette volna számon a Párizsban dolgozó Joyce-tól az író irodalom közegének elhagyását amikor az Ulysses egyetemessége ugyanarra a közegre vonatkozik? S egyáltalán, minősíthető-e bármí, mondjuk egy magyar író esetében, aki véletlenül, mert kedveli az ottani éghajlatot, vagy mindegy mi okból, éppen az Antarktisz jegén tartózkodik – minősíthető-e azzal, hogy a sarki éjről magyar íróként, avagy antarktisi magyar íróként beszél?

A kérdésre, a jelzők kérdésére Görömbei András irodalomtörténészként ad választ: a külföldi magyar irodalom a nemzeti irodalom szerves része, s e jelzők nem értéket hordoznak. Kényszerű jelzők, amelyeket a készülő új Magyar Irodalmi Lexikon, az adatfeldolgozáson kívül nem használ majd. Különben, mondja, az egységes irodalomtörténeti szemlélet ideje érkezett el. Ez meggyőző, s még ennél is meggyőzőbb, amiről szintén Görömbei András beszél, az értékkorrekciós munka. A honi látókörön kívül maradt külföldi magyar irodalmi értékek elemzése egyfelől, másfelől pedig a „jelzős” értékek korrekciója – jelzőtlenre. Utóbbi témában ugyancsak Határ Győzöt idézi, aki szerint örvendetes, hogy a jelentős magyar alkotók művei nyugaton is megjelentek, de olvasottságuk az illető időszak „politikai pikantériájának” is köszönhető – ám, mondja az irodalomtörténész (anélkül, hogy e megállapítást Határ Győzöre fordítaná vissza), ez érvényes a nyugati magyar írók honi olvasottságára is.

Csak egyetlen dolgot fűzzünk még hozzá, ami sehogyan sem különíthető el a témától. „Leesik nevünk-ről az ékezet” – írja Márai Sándor Halotti beszéd című, 1954-ben kelt versében, és ez jelzi, amit valahogyan az irodalomtörténetnek is jeleznie kell. Jelzi, hogy az irodalmában amúgy is a tragikus összegzésre hajló nemzet írói külföldön sem szabadultak fel ez alól, sőt, általuk a nemzeti szépirodalmat ha gazdagította valami, az egy új tragédia volt.

A jelzők mélyebben gyökereznek, mint hinnénk.

A nyelv lehet gát

A legújabbkori vándorlás, a más országokban való munkavállalás és ideiglenes letelepedés egyre több magyarnak is életformájává válik. Vonzó a jobb kereset, csábító a száftosabb élet, ám nem könnyű idegennek, bevándorlóknak lenni. A magyar nyelv sziget a germán, a latin és a szláv nyelvek tengerében. Ez a forrása a külföldön tartózkodó, letelepedett magyar családok egyik nehézségének. Többségük tanulja, de nem éri-éli a szomszédok nyelvét. Ráadásul a szembesülni kénytelen a ténnel; míg itthon pátyolgatjuk az idegeneket, odaát nem segítik a bevándorlókat, talán mert túl sok van belőlük. Hogyan ugorhatja át ezt az akadályt egy magyar? Hogy a nyelv ne legyen gát, Szende Nyelv (Budapest) házi nyelvműhelyének bevált módszereit ismertette a kongresszuson.

Az idegen nyelv hézagossága ismerete szorongást vált ki, beilleszkedési nehézségeket okoz külföldön. A biztonságos nyelvtudás gyors megszerzésének módszere az életkortól függ. Nyelvkönyvből, a nyelvtani kategóriákat ismerve gyorsan fejlesztheti tudását az idegen környezetben a 14 évesnél idősebb ember. A kisebb gyermekek játékosabb módszerekkel segít az idegen nyelvet jól ismerő családtag, vagy – ennek hiányában – a borsos összegért órát adó tanár. A szókincs-bővítés lehetetlen memorizálás nélkül. Ezt teheti könnyebbé a lakás tárgyainak „fölcímkezése”, idegen elnevezésük rögzítése, vagy az egy témakörhöz (például kirándulás, bevásárlás) tartozó kifejezések összegyűjtése, a rajzolás, festés, ragasztás vagy a közös meseolvasás, melyet a végén a gyermek önállóan összefoglal, elismétel. Az új környezetbe a beilleszkedést meggyorsítja a gyerekek, a családok új kapcsolata, illetve a nyelvtudást kevésbé igénylő közös tevékenység, például a zenetanulás.

A kisgyermek nyelvi fejlődését befolyásolják az idegen környezetben megszerzett új ismeretek. Ezt ellensúlyozni kell: egy bizonyos szint elérése után csökkenteni kell az idegen nyelv tanulását célzó terhelést, célszerű például a hazai tankönyvek olvastatása.

Itthon hiányoznak azok az intézmények, melyeknek feladata lenne, hogy a külföldi élettel kapcsolatos információkkal ellássák a más országokban munkát vállaló magyarokat. Az adott idegen nyelv jó ismerete nélkül ugyanis nehéz tájékozódni, a mindennapi élettel összefüggő gondokat – például orvos- és iskolaválasztás – megoldani, helyes választ adni mondjuk arra a kérdésre: mennyi ideig lehet közlekedni a magyar rendszámú autóval, hogyan szerezhető meg a jogosítvány, ki és milyen feltételekkel vállalhat alkalmi munkát?

Egy szó, mint száz: tanuljuk meg más népek nyelvét is, magyarok!

A prorektor is elmegy

Algebra tanszéki peregrináció

– Lehetett volna másvalaki az egyetem rektora 5 évvel ezelőtt, mondjuk szintén természettudós, kiváló a szakmájában, de a hungarológia hallatán azt is mondhatta volna: mi az? vagy: minek az nekünk? Professzor úr miért mondott igit?

– Nem kedvenc szavam a „nem”. Bár az is igaz, hogy sokkal nagyobb élvezettel mondom, ha ritkábban kell mondanom. Tréfát félretéve: miután értesültem, hogy Budapest és Bécs után Szegeden kívánják megrendezni a hungarológiai kongresszust, ösztönösen éreztem, hogy egy vidéki magyar egyetemi városnak olyasmí ez, mintha följánlanak egy világvárosnak az olimpia megrendezését. Nem tagadom, az is eszembe jutott, talán összeköthető a kellemes a hasznossal: ha itt lesz a konferencia, könnyebben megnyílik a kincstár és talán föl lehet építeni az Irinyit. S úgy lett, a kultusz-miniszterek egész sora, Köpeczi, Czibere, Glatz, Andrásfalvy igen nagy pénzeket juttattak, hogy méltó körülmények között tanácskozhassanak itt a hungarológusok. De nemcsak ezért mondtam igit. Négy olyan ember beszélt nekem a magyarságtudományi kongresszus jelentőségéről, akiket nagyra becsülök, mert hosszú munkakapcsolatunk során egyszer sem tapasztaltam, hogy rosszul ítélték meg dolgokat. Ilia Mihály, Keserű Bálint, Kristó Gyula és Balázs Mihály.

– Önt városszerzte úgy ismerik, mint a magyar irodalom értőjét és

A kongresszus nyugodt napján, amikor a többiek kirándultak, két szegedi professzor sétált az Irinyi épületében. Fölmentek az emeletre, benyitottak a termekbe, kinéztek az ablakokon. Beszélgettek. Egyikük, Szókefalvi-Nagy Béla akadémikus azt szemléltette, mit végeztek az épületfelújítók. Hiszen azelőtt – vagy 50 évig – itt mindig csak egy lerobbant épületet láthatott. A másikuk volt a kalauza: Csákány Béla prorektor, aki nélkül aligha lett volna – se megújult Irinyi, se hungarológiai kongresszus Szegeden. Vele beszélgettem.

rajongóját, s az sem túlzottan megszokott az algebristák között, hogy versidézettel fejezzék ki magukat...

– Előfordul, amikor nagyon fáradt vagyok, hogy József Attila verseket olvasok és memorizálok – ne vesszen az idő kárba. Lehet, hogy az utóbbi 10 évben valamivel több szépirodalmat és kevesebb szakirodalmat olvastam, mint amennyi föltételezhető volt rólam.

– És menedzseli az algebra tanszéket? Az a hír járja, hogy nagyon jól állnak.

– Azt mondanám inkább, hogy nem állunk rosszul. Nem titok, hogy én igazából azt szerettem volna, ha a most megbukott rendszert úgy meg lehetett volna reformálni, hogy hosszú távon prosperáljon; de nem

lehetett. Ez után a mondat után nem veszik talán köpönyegforgatásnak, ha az algebra tanszék professzoraként kijelentem, soha még ennyi pénzt nem kaptunk. Korábban még a természettudományos OTKA odaítélésekor is alkalmaztak politikai szempontokat, én nem voltam a pénzek elnyeréséhez elég dörzsölt. Az idén inkább a szakmai teljesítmények szerint döntöttek, többet kapott a tanszék, mint rektor koromban. A Tempus-program is beindult, a geometria tanszékkal közösen 14 ezer ECU-t kapunk könyvekre és számítástechnikai eszközökre. Nagyon rosszul állunk viszont személyi szempontból: egyik tanársegéd kollégám éveig Cambridge-ben lesz, doktorandus, egy másik Columbia város egyetemén; kiemelkedően tehetséges docensünk Humboldt ösztöndíjjal Darmstadtban van, s most az őszi félévre én is elmegyek Louisiana Állam Lafayette egyetemére vendégprofesszornak.

– Most panaszkodik, vagy dicsekszik?

– Persze hogy dicsekszem.

– Ki marad itthon?

– Szerencsére a chicagói egyetemről most jött haza egyik doktorált algebrista munkatársunk.

– Íme az algebra tanszéki peregrináció! Jó munkát kívánok Louisianában.

S. E.

A Művelődés kálváriája

Beszélgetés Szabó Zsolt főszerkesztővel

A hatvanas évek derekán, amikor mindenféle lapokat alapított a romániai hatóság, a magyar közművelődés számára hozta létre a Bukarestben megjelenő Művelődés című folyóiratot. Leleményes, okos főszerkesztők – András János, Kovács János – jóvoltából igen rangos, az erdélyi romániai magyarság körében keresett, közkedvelt lappá vált. A folyóiratot szintén a hatóság szüntette meg a nyolcvanas évek derekán, és pár oldalnyi terjedelemmel a Megéneklünk, Románia című román nyelvű lap keretébe „építették” be, együtt a német nyelvűvel – a nemzetiségi arányok szigorú betartásával. A '89-es fordulat után az új művelődési minisztérium egyik helyettes minisztere, Horváth Andor, akinek éppen a román nyelvű keretekbe illesztett pár oldalas magyar szerkesztés dolga jutott, újra indította a folyóiratot. Főszerkesztője Szabó Zsolt lett, aki korábban a bukaresti Kriterion könyvkiadó kolozsvári szerkesztőségének volt tagja. Vele beszélgettünk a Hungarológiai Kongresszus egyik szünetében.

– Az újraindítás körül is voltak bonyodalmak. Úgy nézett ki, hogy a Könyves Ház című lap lesz a Művelődés utódja. Ez viszont nem jelenhetett meg technikai okokból. Vagyis a lap az egykori Könyvtári Szemle helyébe is lépett volna, amit a 70-es években a Művelődés című folyóiratba építettek be. Romániában, pillanatnyilag 160 magyar nyelvű lapot tartunk nyilván. Ebből körülbelül 60 vegetál. A nyomdák nem tudják vállalni előállításukat. A Művelődés újraindításakor is hasonló gondjaink voltak. Például három számot Magyarországon nyomtattunk ki. Ezek a számok soha nem fognak az olvasóink kezébe kerülni, mivel központi raktárba kerültek. Sorsuk a zúzda. Mi, a lap szerkesztői sem jutunk e számokhoz. Lehetetlen helyzet van ma a lapterjesztés területén is. A posta, mint a lapterjesztés fő csatornája, mindent elszabotál, mindent elkövet az előfizetések ellen. Csak egy példát mondjak: a folyóiratunk általában 48–50 oldalas, 4000 példányban nyomtatjuk, és csak 152 előfizetőt tartunk nyilván.

– Van-e más megoldás?

– A magánlapterjesztés. Például Kolozsváron jelenleg három lapterjesztő vállalat működik. Amióta Bukarestből Kolozsvárra hoztuk át a Művelődés szerkesztőségét, és Bukarestben valamint Csíkszeredában létesítettünk fiókszerkesztőséget, próbálkoztunk a magán lapterjesztéssel is, és ez igen sokba kerül. Tekintettel, hogy minket a művelődési minisztérium finanszíroz – akárcsak a Bukarestben megjelenő A Hét és a kolozsvári Korunk folyóiratokat – helyzetünk egyelőre viszonylag stabilnak látszik. Egy szám előállítása kb. 60 lejbe kerül, amiből mi csak 10 lejt tudunk megtéríteni. Hosszútávon ez a támogatás meg fog szűnni. Plesu miniszter ki is

jelentette, hogy a művelődési tárca által támogatott 46 laptól meg fogják vonni a pénzt. Ezért kell idejében megoldást találnunk. Meg azért is, mert a kolozsvári katalógus nyomda, ahol ma a lapot nyomtatattuk, korszerű, de drága. Sajnos egyelőre nincs választásunk, mert ez a nyomda monopolhelyzetben van.

– Tartalmilag mi az új a régi Művelődéshez képest?

– Szerkesztőségünk, amely 11 emberből áll, visszatért a Művelődés fénykorához, a 70-es évek elejéhez. A lap akkori tematikai strukturalitása ma is időszzerű. Körülbelül 25 százalékban népművészettel foglalkozunk, továbbra is helyet adunk helytörténeti dolgozatoknak, kórusműveknek, egyfelvonásos színjátékoknak. Negyedévenként könyvtári szemlét is közlünk, bibliográfiát a magyar könyvkiadásról – a hazai mellett a kárpátaljai, szlovákiai és vajdasági kiadványokról is. Tervezzük egy Művelődés kalendárium kiadását, mely decemberben vagy januárban jelenne meg, valamint a Művelődés könyvek sorozatát. Most, hogy annyiféle közművelődést szolgáló egyesület jött létre nálunk is, tematikailag főleg ezeket szeretnénk célba venni. S talán ez lesz az a bázis, amelyen létrehozhatjuk a Művelődés Alapítványt, mely biztosítani fogja ügyszolgálatunk folytonosságát. Sok mindenre lenne szükségünk. Jelenleg például a szerkesztőség egyetlen szobában dolgozik az Erdély Múzeum Egyesület székházában, a többi szoba dolgában perben állunk egy volt szekussal, aki oda beköltözött...

– Látom, sok az összevont szám.

– Sajnos. Így szeretnénk ledolgozni lemaradásainkat.